

Borbola János

Gondolatok a Szent Bertalant ábrázoló zománcképről

A Szent Korona kupolapántjaira helyezett nyolc apostolkép közül ma már az egyik közvetlenül nem látható. Ez a rekeszzománc lemez a koronakutatók egyöntetű véleménye szerint Szent Bertalant ábrázolja. Feliratának ma észlelhető jellegzetessége, a kép sérülése, esetleges megcsonkítása, illetve eltűnése, a befoglaló keret eltérései számos feltevésre, elméletek sorára adtak okot. Az 1983-ban végzett két aranyműves szemle látszólag a kérdések egy részére fényt derített, ugyanakkor adós maradt a rekeszzománc kép sérülésének felderítésével. Egyáltalán, ott van-e még ma is az eredeti kép, esetleg annak csak a felirata az oromzati Pantokrátor mögött, vagy egy jóval nagyobb zománcképből vágták ki a ma is szereplő sérült feliratot?

Előre bocsátjuk, a válasszal mi is adós maradunk, ugyanakkor tanulmányunkkal az eddigi kutatási eredményeket, valamint a kutatás további irányát a bemutatásra kerülő tényekre támaszkodva más megvilágításba helyezzük.

Kezdjük az adatokkal:

I./ 1983. március 7-én az első aranyműves koronaszemlén a kutatócsoport tagjai közül elsőnek Csomor Lajos bevilágított, és a homlokára szerelt nagytó segítségével benézett az oromzati Pantokrátor mögé.¹ A többiek kérdésére – hogy mit látsz? – kibetűzte a kissé lecsúszott zománcképen szereplő feliratot: ARTHOLO. Majd hozzáfűzte alatta nincs semmi! A jelen lévő Lovag Zsuzsa, Ludvig Rezső, Lantos Béla, Poór Magdolna megdöbbenően vették tudomásul ezt a hírt. Tekintve, hogy a Magyar Televízió munkatársai a koronaszemle minden részletét gondosan rögzítették, az erről az epizódról készült részlet is a felvételek között szerepel.²

Folytatásaként a koronaszemle többi résztvevője is megtekintette az említett feliratot. Ludvig Rezső aranyműves megfigyelése pontosan egyezik a Csomor Lajos által észleltekkkel, nevezetesen a Szent Bertalan lemez helyén a nevét befoglaló arany csíkbán csak a részben sérült ARTHOLO felirat volt olvasható.³ Ludvig Rezső is úgy találta, hogy a

felirat alatt már „nincs zománc”, egyúttal letette a „nagyesküt”, mely szerint az SCS (sanctus) felirat is hiányzik az ARTHOLO név előtt. A betűk helyzetéről, és az oldalakhoz mért távolságáról huszonhat év távlatából ma már nem tud pontos leírást adni, így szerinte az is lehetséges, hogy a felirat nem töltötte ki a rendelkezésére álló teljes szélességet.

A látottak ismeretében a szemle résztvevői a helyszínen *elfogadták*, hogy ez a Bertalan kép felirata.

Összegezve megállapíthatjuk, hogy 1983-ban a Szent Korona oromzati Pantokrátora mögé befutó pánton – a Szent Bertalannak nevezett kép helyén – csak a sérült ARTHOLO felirat volt megfigyelhető. Mindkét aranyműves egybehangzó véleménye szerint a felirat alatt nem volt további zománcozás.⁴ Ezeket az észrevételeket adatként kezeljük!

Másrészt...

Csomor Lajos a látottakat később a következőképpen fogalmazta meg:

„A kutatók azt gondolták, hogy itt a Bertalan apostol képe van, pedig az újkorban ezt a képet eddig senki sem láthatta. Ipolyi Arnold püspök 1886-ban kiadott könyvére és az abban megjelent képzeletbeli rekonstrukciós rajzra hagyatkoztak.”⁵

Kétkelünk!

Sőt! Ezzel a két mondattal Csomor Lajos Ipolyi Arnold és tudós társainak előtte száz évvel végzett ezirányú kutatását, valamint minden további ellenvéleményt is ügyes mozdulattal „lesöpörte a porondról”.

Lássuk csak...

Nem tisztünk a szavakon lovagolni, így eltekintünk az *újkor* pontatlan megfogalmazás méltatásától. Viszont érdemben foglalkozva a mondottakkal vajon honnan tudja, miből gondolja Csomor Lajos, hogy ezt a rekeszzománc képet mondjuk az elmúlt 400 év alatt eddig még senki sem láthatta? Előtte több tucat

¹ A második aranyműves vizsgálat 1983. június 27-én történt.

² Az említett koronaszemléről készült film rövidített változata – s annak részeként az említett történések filmanyaga – Ludvig Rezső archívumában (is) megtalálható.

³ Csomor Lajos szerint a H betű jelenléte sérülése következtében csak feltevés.

⁴ Ez az észrevétel egyúttal ellent mond Csomor Lajos későbbi megjegyzésének, nevezetesen az *Ófelsége, a Magyar Szent Korona* (Székesfehérvár 1996), 375. oldal, 36. rajzon általa feltüntetett indákról azt állítja: „1983-ban még látható volt”. Saját – a filmen rögzített – észrevétele szerint, a felirat alatt akkor már nem volt látható további zománcozás.

⁵ Csomor Lajos, *Magyarország Szent Koronája*, kiadja Vay Ádám Múzeum Baráti Köre, 1988, 72. oldal.

A jelzett mű: Ipolyi Arnold, *A Magyar Szent Korona és A Koronázási Jelvények története és műleírása*, A Magyar Tudományos Akadémia Megbízásából, Budapest 1886.

„szakértő” vizsgálta a Szent Koronát, s ma sem kerülne komoly fáradságba az oromzati Pantokrátor kép kissé előre hajlításával a Szt. Bertalan lemez megtekintése.⁶ Következő mondatában már erre – a légből kapott – állításra alapozza Ipolyi Arnold munkájában közölt rajzok aláírásait, nevezetesen a fentiek értelmében az már csak „képzeletbeli rekonstrukciós rajz” lehet.

Súlyos tévedés!

Decsy Sámuel már 1792-ben leírta: „A koronának négy oldalairól fel nyúló arany abrantsokon, melyeknek két féleire apró kerek rubin kövek, és orientális gyöngyök rakattak, nyóltz Apostolnak képjeik és neveik vagynak feljegyezve, még pedig nem Görög, hanem Lombardiai, avagy nagy deák betűkkel. A Kristus háta mellől felnyúlón, felül szent János, alól Bertalan.”⁷ Sőt! Az I. táblán *A Magyar Szent Korona homlok részének valóságos lerajzolása* felirat fölött a Krisztus kép mögé a Szt. Bertalan kép sarkait is oda rajzolta. S bár Decsy Sámuel nem nevezhető rajzmesternek ábrázolásában a Szt. Bertalan kép még nem volt lecsúsztatva, sőt a bal sarokban az SBA(R) – a jobb sarokban az (E)US betűk olvashatók (SBArtholomaEUS). A zárójelbe tett betűk félig takarva vagynak.⁸ Erre a felíratra később még visszatérünk.

Megállapíthatjuk, hogy Csomor Lajos vélekedésével ellentétben a Szt. Bertalan képet „az újkorban” többen is láthatták, sőt nem csak Ipolyi Arnold és társa Rauscher Lajos készített róla rajzot, hanem bizonyíthatóan már kilencven évvel korábban, 1792-ben, Decsy Sámuel is leírta, sőt rajzán rögzítette a Bertalan kép felíratát! Így a Csomor által végeredményként összegezett „képzeletbeli rekonstrukciós rajz” kijelentés sem feltétlenül helyes.

Mielőtt az Ipolyi Arnold munkájában közölt rajzok hitelességét tovább elemeznénk, lássuk ismét a tényeket.

II./ Ipolyi Arnold, 1880. május 9.-n reggel kezdte szakavatott társai segítségével a Szent Korona vizsgálatát, melyet másnap 10.-én esete fejeztek be.⁹ A vizsgálat résztvevői között Rauscher Lajos budapesti országos mintarajztanodai tanár is jelen volt, akinek

⁶ Mindez nem lenne szentségtörés, hiszen pl. II. Mátyás koronázási emlékérmén 1608-ból, vagy az 1621-ben Zólyomban készült festményeken is a pártázat alakos elemei rendre kifelé hajlítottak. Ez volt tehát a pártázat korábbi állapota.

⁷ Decsy Sámuel, *A Magyar Szent Koronának és az ahhoz tartozó tárgyaknak története*, (Bétsben, MDCCXII), 41. oldal.

⁸ Decsy Sámuel, *op. cit.*, 38. lap.

⁹ „Ipolyi Arnold; ered. Stummer (*1823. okt. 18. Ipolykeszi, †1886. dec. 2. Nagyvárad); műgyűjtő, néprajzkutató, művészettörténész, r.k. főpap. A magyar művészettörténeti kutatás egyik úttörője.” *Magyar Nagylexikon* 9, (Budapest 1999), 926. Hozzáfűzhetjük, hogy a Magyar Tudományos Akadémia igazgató s rendes tagja.

az idézett mű 140. oldalán látható 5. ábra jelzésű, a kiterített keresztpántokról készült rajzát tettük nagytónk alá. Ezen a rajzon mind a nyolc(!) apostolkép részletes ábrázolása követhető. Hitelességét Szelényi Károly fotóművész készítette képekkel történő – a legapróbb részletekig menő – összehasonlításuk bizonyítja. Az apostolok neveinek írásjeleinél észlelhető különlegességek, de az oldal- és felső-díszek pontos ábrázolása, a ruházatuk és kezükben tartott tárgyak megjelenítése csaknem teljesen azonos a száz évvel később készített diaképek részleteivel. Megállapíthatjuk, hogy Rauscher Lajos ragyogó rajzokat készített.¹⁰

Érdekes módon Ipolyi Arnold tartózkodott a két íves pártadisz mögé helyezett apostolok megnevezésétől. Sem a ma jobban látható Szt. Tamás apostol, sem a fényképfelvételeken ma már nem követhető Szt. Bertalan nevét ebben a munkájában nem említi.

A következőket olvashatjuk:

„Míg az utóbbi két zománkép alsó részletét, a későbbi alsó korona oromzatainak részletei csak kis részben fődik, mint a színes II. tábla ezen 16. és 17. számú képein látható; addig a harmadik és negyedik pánton alul alkalmazott két apostol-képből már csak azok végrészlete és keretezése vehető ki, amennyire ezek a régibb koronához alkalmazott újabb korona karimáinak kiálló magasb ormai alól még kilátszanak. (Lásd itt a táblán, s a felső korona pántjai alaprajzán az 5. számú ábrát fentebb a szövegben). /.../ Ezek közül, mint elősoroltuk, Krisztus és hat apostol képe még teljesen látható. Míg ellenben a két további apostol képének csak részletei mutatkoznak, a későbbi régi koronának pántjaihoz alkalmazott bizánci korona azokat eltakaró ormai megül, összesen tehát Krisztus és nyolcz apostol képét konstatálva, kimutatva birnök a régibb római koronán.”¹¹

Szt. Bertalanról tehát Ipolyi Arnold leírásában név szerint nem is esik szó!

Másrészt a Bertalan kép vizsgálatakor a tények sorához tartozik a kutatócsoport egyik tagja, Rauscher Lajos *országos mintarajztanodai tanár* rajzainak bemutatása is.¹²

Az alábbi képsorok baloldalára Rauscher Lajos rajzainak nagytárait helyeztük, jobb oldalon – a könyv-

¹⁰ Ipolyi Arnold, *A Magyar Szent Korona és A Koronázási Jelvények története és műleírása*, A Magyar Tudományos Akadémia Megbízásából, Budapest 1886.

¹¹ Ipolyi, *op. cit.*, 143.

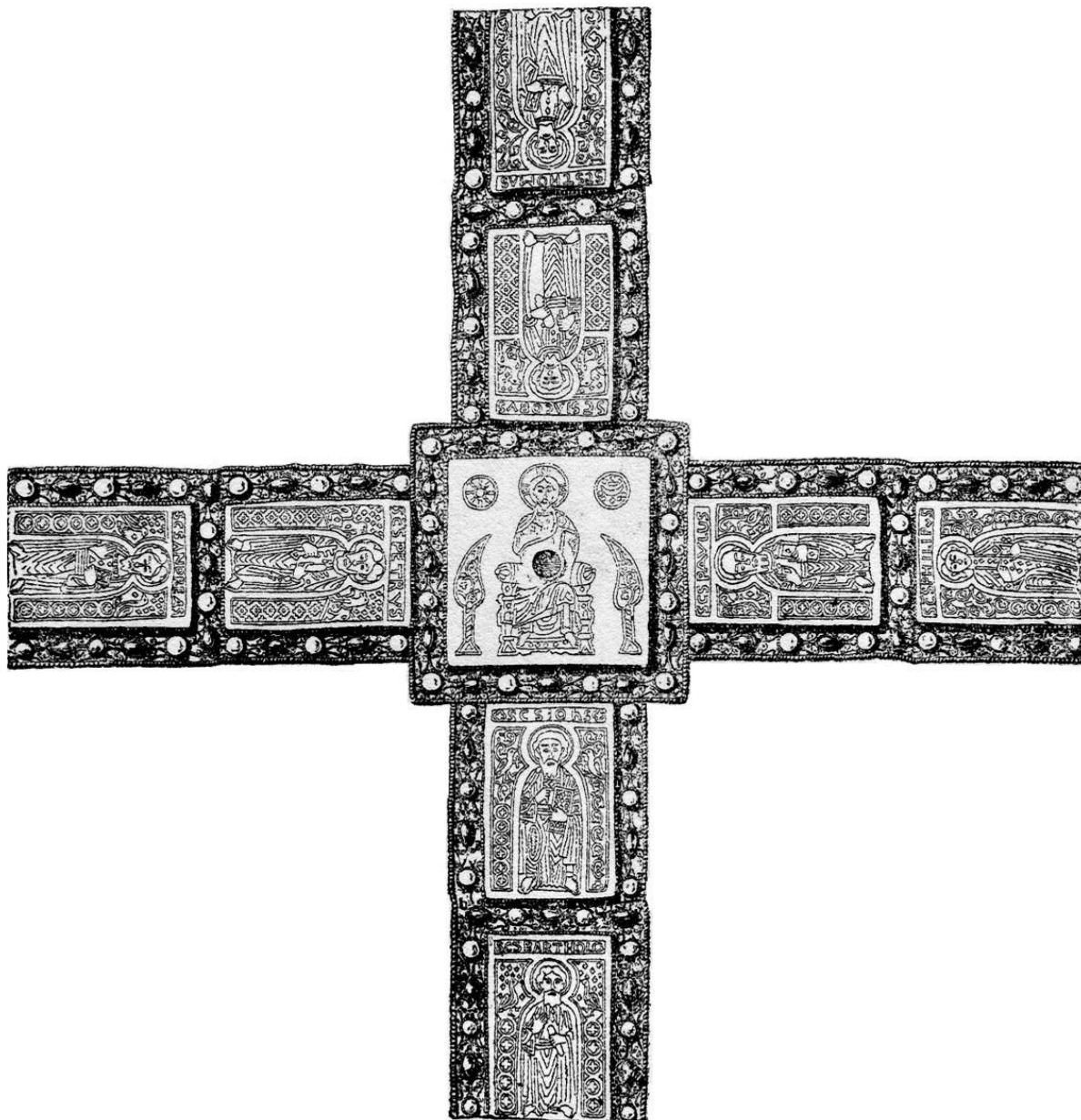
¹² „Rauscher Lajos (*1845.dec.15.Stuttgart, † 1914. május 30. Zebegény): német származású grafikus, építész, pedagógus./.../ Grafikai életműve a legjelentősebb, illusztrációi mellett különösen a régi pesti utcákról az 1880-90-es években készített rézkarcjaival tűnt ki. Kortörténeti szempontból is fontosak Bp.-ről rajzolt hiteles távlati képei (1885, 1899).” *Magyar Nagylexikon* 15, (Budapest 1999), 329.

TANULMÁNY

nyebb összehasonlítás érdekében fekete-fehér változatban – Szelényi Károly száz évvel később készített felvételeit mellékeljük.

Az apostolképeket nem a mai képrend szerint cso-

portosítottuk, hanem az oldaldíszek alapján – általunk helyreállított – eredeti párosítás sorrendjét követtük.¹³

5. ábra

Ipolyi Arnold, *A Magyar Szent Korona és A Koronázási Jelvények története és műleírása*,
A Magyar Tudományos Akadémia Megbízásából, Budapest 1886. 140. oldal.

¹³ Az apostolképek eredeti sorrendjére vonatkozó elképzelésünket a Borbola, *Kikelet, Huni fáraótól a Szent Koronáig*, (Budapest 2008), 53-62-ig terjedő oldalakon bővebben is kifejtettük.

Bal oldalon az 5. ábráról nagyított képek,
 jobbra Szelényi Károly fotóművész felvételei fekete fehér változatban

1. a) ábra

1. b) ábra

2. a) ábra

2. b) ábra

3. a) ábra

3. b) ábra

4. a) ábra

4. b) ábra

5. a) ábra

5. b) ábra

6. a) ábra

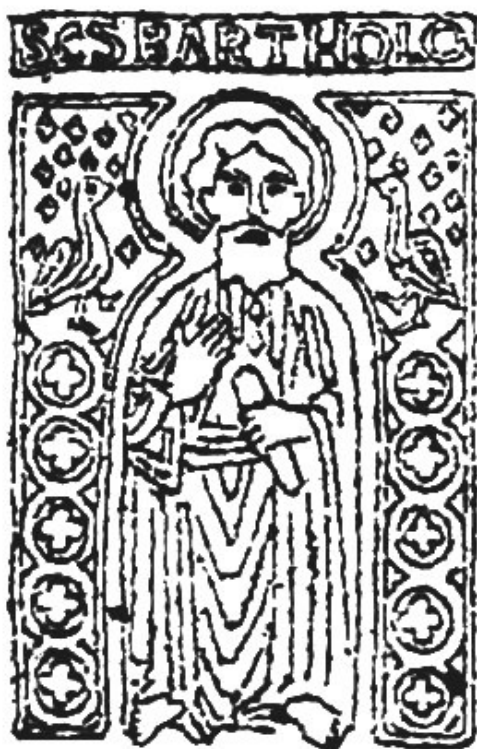
6. b) ábra

7. a) ábra

7. b) ábra

8. a) ábra

ARTHOLO

8. b) felirat

9. a) ábra

9. b) ábra

10. ábra

Ipolyi Arnold, *A Magyar Szent Korona és A Koronázási Jelvények története és műleírása*, A Magyar Tudományos Akadémia Megbízásából, Budapest 1886. 140. oldal

A kérdés az, hogy mit láthatott Rauscher Lajos *mintarajztanodai tanár*, és mennyire helytálló Csomor Lajos gyanúsítása: „képzeltbeli rekonstrukciós rajzok”?

Mint azt a fentiekben bemutattuk Rauscher Lajos lerajzolta a kis kereszt eltávolítása után a keresztpántokon látottakat. Képei között szerepel a felső Pantokrátor lemeze is, közepén a kör alakú nyílással és a kereszt talpazata által szétroncsolt gyűrű alakú sáv általa is fehéren hagyott látványával. Ezt a képet Rauscher Lajos bizonyíthatóan nem rekonstruálta, így látta, tehát a **hiányzó részeket üresen hagyta** (9. a ábra). Ugyanakkor – alátámasztva korábbi feltevésünket – az ún. *könyvnek* nála hiányzik az alsó sarka, következésképpen ez mást ábrázol. A Mindenható bal kezében tartott tárgy tehát nem könyv, hanem az uralkodók egyik hatalmi jelvénye, az egyiptomi fáraók kezében is látható scepter.¹⁴

Másrészt lerajzolta a teljes Bertalan képet is... A neve SCS BARTHOLO (vö. a 10. ábrával). Szent Bertalan felső díszei azonosak Szt. András apostol madaras és csillagos díszével, oldaldíszei pedig a kettős körökbe foglalt keresztből állnak (nála oldallanként csak öt kör látható egymás alá rendezve), melyek ugyancsak azonosak a Szt. András kép oldaldíszével (vö. a 7.a és a 8.a ábrákkal). Bal kezében Szt. Jakab és Szt. Péter apostolnál megsodált papirusztekercset tart, ruhája redőinek elrendezése hasonlít Szt. Jakab apostol rekeszománc képén látottakhoz. Fejét a másik három *madaras apostol*hoz hasonlóan fényöv veszi körül. Külön figyelmet érdemel jobb kezének szokatlan tartása. Kézfejének a hátát látjuk, jelesen a hüvelykujja, a jobb válla felé, fölfelé áll. Ezen a rajzon nem dönthető el, hogy jobb kezében tart-e valamit, például egy edényt (a feltevés magyarázatát lásd lejjebb), vagy inkább tenyerét a mellére teszi. A jobb csuklójánál látható ruházat redői, bár nem azonosak vele, Szt. János apostolképen láthatókhöz hasonlítanak. Arca a többi apostolhoz viszonyítva szélesebbnek látszik, dús szakálla három ágban végződik. A Szt. Bertalan lemez oldal és felső díszei között nincs térelválasztó aranycsík, azaz szintvonal.¹⁵

Mint az a fenti képeken is jól látható Rauscher Lajos az apostolképeket fényképszerű pontossággal örököltette meg. Hat apostol képe, nevezetesen Szt. Péter, Szt. Pál, Szt. Jakab, Szt. András, Szt. Fülöp, és Szt. János rajzai akár fedésbe hozhatók Szelényi Károly száz évvel később felvett diaképeivel. Az azonosság szembeütő, tagadhatatlan. Vö.: az 1.a – 9.b-ig terje-

dő ábrákkal.

Ugyanakkor egy további – részben fedett – képet is lerajzolt Rauscher Lajos. Ez a Szt. Tamást ábrázoló rekeszománc lemez.

A lemez felső harmada ma is jól látható, az elé szegecselt íves császárkép a lemez többi részét takarja. Szt. Tamás neve, arca, a feje mellett látható indázat ma is követhető. Csakhogy Rauscher Lajos a testnek többi részletét is lerajzolta. Ruházata, kéztartása hasonlít a Szt. András képen látottakhoz. Viszont az arca, a szakálla, de az oldaldíszei sem azonosak vele. Míg a Szt. András képen a kettős körökbe írt keresztetek uralkodnak, Szt. Tamás oldaldíszzeit 5-5 inda alkotja.

Felmerül a kérdés, hogyan láthatta Rauscher Lajos a felszegecselt kép mögött takarásban lévő részleteket? A kérdésre nem ismerjük a választ, de *feltevésünk* szerint megfelelő megvilágításban, oldalról és felülről ez a kép is megismerhető. A rajzon egyébként két fekete folttal jelezte a korábbi furatok helyét, lásd a fekete foltokat a jobb kezének ujjain és a bal válla mellett. A Szt. Tamás lemez oldalain sincs térválasztó aranycsík, azaz szintvonal. Vö.: a 4. a ábrával.

A fentiek ismeretében térjünk vissza az eredeti kérdéshez: mennyire hihető Rauscher Lajos Szt. Bertalan és Szt. Tamás képeiről készített rajzainak valószínűsége? A többi hat képhez nem férhet kétség! Mégis... gyanúsítható-e a *budapesti országos mintarajztanodai tanár* bármiféle „kegyes csalással”, Csomor Lajos szavaival élve: „képzeltbeli rekonstrukció”-val?

Akkortájt valószínűleg bárkinek szakmai hírnevébe került volna a tények pontatlan visszaadása, esetleges nem létező képek fantázia szülőtte tálalása, különösen akkor, ha ezen a vizsgálaton éppen a látottak minél pontosabb rögzítését kapta feladatául.¹⁶ Ipolyi Arnold könyvében bemutatja ezt a rajzot (5. ábra), sőt írásában (a fentebb közölt idézet szerint is) hivatkozik rá! Következésképpen ismerte, sőt, elfogadta a képek tartalmát! Ezek után érthetetlen, hogy az apostolképek tárgyalásakor mindkét lemezt a takarásokra hivatkozva kihagyta.

Más szóval... elképzelhető-e, hogy Ipolyi Arnold mást látott ugyanazon a szemlén, mint Rauscher Lajos? Adott-e bármiféle utasítást a nem létező képek/részletek megrajzolására? Volt-e valami elhallgatni való, amiről mi már nem tudhatunk?

Aligha.

De haladjunk sorjában.

Ipolyi Arnold és tudós társai bizonyíthatóan eltávo-

¹⁴ Borbola, *Kikelet, Huni fáraótól a Szent Koronáig*, (Budapest 2008), 115.

¹⁵ Borbola, *op. cit.*, 60.

¹⁶ „Azonban a fősúly arra volt helyezendő, hogy a szent koronának pontos graphikai fölvétele, annak minden részleteire kiterjedő hú képe állíttassék elő.” Ipolyi, *op. cit.*, V.

lították a Szent Korona tetejéről a kis ferde állású keresztet, és feltevésünk szerint minden bizonnal vették a bátorságot, s az oromdíszek háta mögé is bekukucsáltak. Két teljes nap állt rendelkezésükre a Szent Koronát alaposan szemügyre venni, s mint kiderült alkotóelemeit akár szétszedni, esetleg ki- és befoglalni is. Ehhez természetesen a Tudományos Akadémia jóváhagyásán kívül Ipolyi főpapi tekintélye, illetve ezirányú szakértelme (?) is szükséges volt. Valószínűtlen, hogy mindezt a nevezett urak (szakmájukat tekintve Rauscher Lajos rajztanár, Krenner József tanár, a drágakövek szakértője, Diwald Adolf fényképész és Pulszky Károly írnok) szakavatott aranyműves segítségével nélkül végezték volna el. Jelenléte a leírásban sehol sem szerepel, viszont könyvének előszavában Ipolyi Arnold utal közreműködésére: „Másnap 10-dikén este a vizsgálat és munkálatok befejeztettek.”¹⁷ Vajon milyen munkálatokra gondolt Ipolyi Arnold? A menet közben végzett felvételek, a rajzok készítése, a drágakövek megtekintése a *vizsgálat* fogalomba tömöríthető. Egy csavart ki- és becsavarni nem nevezhető munkálatnak, nem is beszélve a többes számról, hiszen Ipolyi Arnold munkálatokról tudósít. Kérdés, hogy ez a rejtély a jegyzőkönyv pontos szövegének megismerése alapján megoldható-e?

A fentieket mérlegelve nagyon is elképzelhető, hogy Rauscher Lajos még közvetlenül látta, esetleg részéből összeállította, és a valósághoz híven örököltette meg mindkét számunkra ma már hiányzó lemezt/lemezrészét.

De vizsgáljuk meg azt a lehetőséget is, hogy Rauscher Lajos nem láthatta egyik takarásban levő képet sem. Ebben az esetben az ún. fantom-képek rajzolásához széles fantázián kívül elképesztő szerencsére is szüksége lett volna.

Gondolunk itt a következőkre:

A *Kikelet* című munkánkban bemutattuk az apostolképek oldaldíszei és jellegzetes felső-díszei alapján történt párosítását. A leltár eredményeként két fogazott rombuszal és oroszlánokkal díszített lemezt, továbbá két indás/körös oldaldíszű, indák között ábrázolt madár felső-díszű apostolképet találtunk. A harmadik párt, nevezetese a Szt. Fülöp és Szt. Tamás apostolképeit csak az állatábrázolás nélküli indákból álló felső-díszek alapján tudtuk párosítani. Tamás oldaldíszei ma már nem láthatók.

Az utólag kezünkbe került Rauscher képen Szt. Tamás ún. képzeletbeli oldaldíszei csodák csodájára, – de...elvárásunknak megfelelően – Szt. Fülöp apostolt díszítő indákkal azonosak (vö.: a 3.a és a 4.a ábrákkal). Így az általunk egymás fölé helyezett indás apostoloknak nemcsak a felső, de az ősi rendet követve az oldaldíszei is megegyeznek. Bármilyen ki-

csi eséllyel szerepeljen is, nem vehető el az a mindmáig uralkodó feltevés, hogy az ún. fantáziadús Rauscher Lajos ezeket a mintákat véletlenül éppen a Szt. Fülöpöt ábrázoló képről vette volna át. Mi több, hogy a kegyes család ki ne derüljön Szt. Tamás személynének ábrázolásához már egy másik apostolképről kölcsönzött részleteket, ezért hasonlít a kezében tartott tárgy/keret a Szt. András-nál láthatóhoz. Mai szemmel nézve Szt. Fülöp lemezének indátvétele könnyebben elfogadható (lásd az azonos felső díszeket), ámbar számára ez egyáltalán nem lehetett kézenfekvő; viszont nincs magyarázat Szt. Tamás alakjának részleteire, hiszen példaként további öt apostol kéztartását, attribútumait is felhasználhatta volna. Miért választotta éppen Szent Andrást? A választ keresve valószínűleg akkor járunk legközelebb az igazsághoz, ha feltételezzük, hogy Rauscher Lajos egyik képet sem utánozta, hanem az eredetét látva a valóságot örököltette meg.

És ez még csak a kezdet!

A Szt. Bertalan képre gondolunk. Miért rajzolt csilagokat/leveles keresztet és közötté madarakat a lemez felső díszeként, s miért nem indákat, esetleg oroszlánokat fantáziált helyükre a már többször említett *budapesti országos mintarajztanodai tanár*? Ezek is a rendelkezésére állottak! Sőt! Miért rajzolt két körös (benne leveles kereszttekkel) oldaldíszeket, mikor a fantáziakép megengedte volna a fogazott rombuszok vagy akár itt is az indák jelenlétét? Továbbá miért helyezi befelé fordított tenyerét a mellére ez az apostol? Ilyen kéztartás egyik apostolképen sem látható! Természetesen ahhoz, hogy a ma uralkodó elméletek helytállóak maradhassanak, mindezt a véletlen szeszélyének és a rajztanár élénk képzeletének számlájára kell írni...

Eredetileg, és ezt nem tudhatta Rauscher Lajos, egymás fölött nem az általa is látott Bertalan és Szt. János kép állott (így írta le Decsy Sámuel is). Szt. Bertalan fölé Szt. András apostolt helyezte a pántokat tervező hajdani ötvösmester. Ez az a negyedik pánt, amelynek a párosítása a hiányzó (Bertalan) kép miatt eddig lehetetlen volt. A felül elhelyezett Szt. András képe, pontosabban felső és oldaldíszei feltevésünkben azonosak voltak az alatta lévő Szt. Bertalan képpel. S most utólag kiderült, hogy immár 130 évvel ezelőtt valaki „megálmodta” ezt a hiányzó képet. Sőt! Pontosan úgy, ahogy ezt a párosítás szabálya szerint eredetileg is látni kellett volna. Rauscher Lajos nem ismerhette mostani elméletünket a párosan díszített apostolképekről, számára már csak a szétszórta apostolképek nyújthattak támpontot. Mégis... biztos kézzel megrajzolta Szt. András apostol párját, az annak felső és oldaldíszzeivel azonos mintázatú Szt. Bertalan képet!

Erre csak egy magyarázatot ismerünk: ő még látta a SCSBARTHOLO képet.

¹⁷ Ipolyi, *op. cit.*, V.

Összegezve észrevételeinket elmondhatjuk, hogy az 1880-as koronaszemlén még megvolt a teljes Szt. Bertalan kép. Ez az állítás még akkor is áll, ha Ipolyi leírása szerint csak részleteiben volt látható. Felirata szemben a száz évvel később, 1983-ban tartott újabb koronaszemlén észlelt ARTHOLO-val, 1880-ban még SCSBARTHOLO volt.

A kép további részleteit tekintve is hitelesnek fogadható Rauscher Lajos mintarajztanodai tanár ábrája, hiszen nem satírozott, illetve nem taláalomra választott apostol teljes képét emelte ide, hanem Szt. András oldaldíszei mellett, Szt. Jakab kezében is látható papirusztekercset látott Szt. Bertalan kezében. Megjegyezzük, szemben a ma szereplő ARTHOLÓ felirattal Bertalan neve előtt a többi apostolhoz hasonlóan a SCS, a sanctus is szerepelt. Sőt! Kiderült, hogy Rauscher Lajos nem látta sem a Szt. Bertalan sem a Szt. Tamás képen a Szt. Pál és a Szt. Jakab képen látható szintvonalakat, így a pántok általunk bemutatott abrónchhoz viszonyított helyzete valóban az eredeti állapotot tükrözi.¹⁸

* * *

Szent Bertalanról röviden a következőket:

„Szent Bertalan az Úr tizenkét apostolának egyike, de nagyon keveset tudunk róla. Már a neve körül is nehézségek vannak, mert a négy apostolnévsorban (Mk 3,18; Mt 10,3; Lk 6,14; ApCsel 1,13) Fülöp mellett szerepel, mint Bertalan; ugyanakkor Szent János evangéliumában ugyancsak Fülöppel együtt jelenik meg, de Natánael néven (Jn 1,45-- 50). Valószínűnek látszik, hogy a Bertalan – ami a Bartholomeus vagy Bartalmaj, azaz Talmi fia magyarosított formája – a családí, a Natánael pedig a személynéve. Az ilyen kettős elnevezések akkoriban gyakoriak voltak (lásd Simon, Jónás fia). Apokrif iratok tudósítása szerint Bertalan először Itáliában, majd Örményországban hirdette az evangéliumot. Itt lett Krisztus vértanúja, mégpedig úgy, hogy megnyúzták, majd lefejezték. A Sixtusi kápolnában Michelangelo úgy ábrázolja az *Utolsó ítélet* c. képen, hogy egyik kezében kést, a másikban a tulajdon bőrét tartja. Azt is mondják, hogy Michelangelo erre a bőrre az önarcképét festette rá.”¹⁹

További változatok:

„Szent Bertalan [augusztus 24.] A Bertalan (*Bartholomaeus*) név jelentése: ‚a vizeket fenn tartónak fia’ vagy ‚a magát fenn tartónak fia’, ugyanis a *bar*, azaz

‚fiú’ és a *tholos*, azaz ‚csúcs’ és a *moys*, azaz ‚víz,’ szavakból ered. Innen a Bertalan annyi, mint ‚a vizeket fenn tartónak’, azaz ‚Istennek fia’, azé, aki a tanítók értelmét fölemeli, hogy a tanítások vizeit hullassák alá. Szír, nem pedig héber név. Először is háromféle „fenn tartást” kell megjegyeznünk. Fenn tartatott, azaz fölemeltetett a világ szeretete fölé; fenn tartatott, azaz a mennyei szeretet magához vonzotta; fenn tartatott, azaz mindenestül Isten kegyelmére és segítségére támaszkodott, hogy ne saját érdemeitől, hanem Isten segedelmétől függjön egész élete. Másodszor meg kell jegyeznünk bölcsességének mélységét. Bölcsességének mélységéről mondja Dionysius a *Misztikus teológiában*: „Szent Bertalan azt mondja, hogy a teológia nagy dolog, de ugyanakkor semmi-ség is; és az evangélium széles és nagy, ugyanakkor szűkre szabott is.” Dionysius értelmezése szerint Bertalan azt akarja ezzel megmutatni, hogy az egyik meg gondolással mindent állítani lehet Istenről, ugyanezt egy másik meg gondolással még teljesebben tagadni is lehet.”²⁰

“The name (*Bartholomaios*) means "son of Talmi" (or Tholmai) which was an ancient Hebrew name, borne, e.g. by the King of Gessur whose daughter was a wife of David (2 Samuel 3:3). It shows, at least, that Bartholomew was of Hebrew descent.”²¹

“**Bartholomäus** (gr. *Bartholomaios*, entspr. Aram. “Sohn des Talmaj”), Apostel. Er erscheint nur in den Listen Mt 10_{3p} Apg 1₁₃. B. wurde oft irrtümlich mit Nathaneal identifiziert, weil er in den Apostelenlisten und dieser in J1₄₅ neben Philippus vorkommt.”²²

“*Bartholomew* (Greek: Βαρθολομαίος, transliterated "Vartholomeos") comes from the Aramaic *bar-Tôlmay* (בר-תלמאי), meaning *son of Tolmay* (Ptolemy) or *son of the furrows* (perhaps a ploughman).”²³

A fenti idézetek többnyire megegyeznek abban (*Jacobus de Voragine*, *Legenda aurea* kivételével), hogy a *bartholo* név az arámi *bar – Tôlmay* változathoz vezethető vissza. Az *Encyclopedia Britannica*-ból közölt részlet azért is érdekes, mert véleménye szerint egyik változatként a Tolmay = Ptolemy-vel, kiírva *bar-tholo* a Ptolemaios fia. Nos, ha valaki úgy fogja fel, hogy Bertalan – amit egyébként “Barnabás”-nak is fordítottak – az aramaic-ból ered, és jelentese “Ptolemy fia”, azaz az egyiptomi fáraó Ptolemaios fia, akkor ez irányú kifogását/ nem-

¹⁸ Borbola, *Kikelet* (Budapest, 2008), 60-62.

¹⁹ Diós István, *A szentek élete* A Szent István Társulatnál megjelent két kötet elektronikus változata. A *Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár* állományának kiegészített *html* feldolgozása.

²⁰ *Jacobus de Voragine*, *Legenda aurea*

²¹ Catholic Encyclopedia

²² Bo Reicke Leonhard Rost, *Biblich-Historisches Handwörterbuch* I (Göttingen 1962), 202.

²³ *Encyclopedia Britannica*, Micropedia. vol. 1, p. 924. Chicago: Encyclopedia Britannica, Inc., 1998. ISBN 0-85229-633-0

tetszését a lemez eltávolításával/megsemmisítésével is kifejezhette.

Ez a lemez a Szent Korona legvédehetőbb helyén volt. Szinte elképzelhetetlen a sérülése annélkül, hogy az előtte közvetlenül – mai helyzetében ráhajlítva – álló oromzati Pantokrátor zománcképe és az azt befoglaló arany hátlemeze is súlyosan meg ne sérült volna. Következésképpen, ha a Szt. Bertalan lemez mégis megsérült, akkor az szándékos beavatkozás eredménye.

* * *

Két koronaszemlét, és az azon rögzítetteket fogadtunk el adatoknak/tényeknek. Az időben korábbi, 1880-ban végzett vizsgálatokat és munkálatokat szakavatott tudósok, és a Tudományos Akadémia püspök igazgatója, név szerint Ipolyi Arnold végezte. Száz évvel később 1983-ban két újabb koronaszemlét végzett Lantos Béla által vezetett aranyműves csoport. Méréseiket, közvetlen észrevételeiket szintén adatnak tekintjük.

A Bertalan lemez tekintetében viszont a két szemlén rögzítettek között komoly ellentmondás mutatkozik. Felmerül a kérdés: mikor változott át az 1880-ban rögzített SCSBARTHOLÓ felirat a négy betűvel rövidebb, de ugyanakkor a keret csaknem teljes szélességét kitöltő ARTHOLO csonkra. Ismereteink szerint Szt. Bertalan nevét sehol sem írták ARTHOLO alakban. Helyette szabályosan a sanctus Bartholomeus névvel illeték, lásd a név kezdő és végződő betűit Decsy Sámuel rajzán.

Ebben a feltevésben az Ipolyi Arnold-féle koronaszemlét és munkálatokat is beleértve 1880 május 9. és 10., valamint 1983 koronaszemlék között kell keresnünk a Bertalan kép sérülésének esetleg megcsonkításának, ill. eltűnésének okait és időpontját. A Ferencz Csaba vezette ún. mérnökcsoporthoz vizsgálata során a Szent Koronát nem is érintette, a fentebb említett aranyműves vizsgálatok pedig a MRTV kamerái előtt folytak.

Szeretnénk rámutatni az esetleges dummy jelenlétére is. Ebben a feltevésben ma már a teljes Szt. Bertalan kép hiányzik, és egy másik jóval nagyobb méretű (csaknem kétszer szélesebb) ugyancsak zománcképből vágják ki a sérült ARTHOLO feliratot. A képcsere leplezésére ezt a torzót / dummyt helyezték az eredeti keretbe. De mert a kép többi része alatta hiányzott, idővel ez a csík keretében kissé lejjebb csúszott. Ez lenne az oka a keret felső részén ma is látható kb. 3-4 mm üres térnek.

A torzó feltételezett kialakítása a következőképpen történhetett:

Egy másik, jóval nagyobb rekeszománcképből ki-

vágták a feliratot, majd az SCS BARTHOLOMEUS névből mindkét oldalán eltávolítottak/levágtak 4-4 betűt. Így keletkezett a ma is olvasható

SCSB — ARTHOLO — MEUS

Kérdéseink:

- Hogyan tud megsérülni/megcsonkulni és lecsúszni a Szent Korona legvédehetőbb helyén egy rekeszománckép, miközben az őt takaró Krisztuslemezen, valamint sokkal kitettebb helyeken lévő apostolképeken csak csekély sérülési nyomok láthatók?
- Ipolyi Arnold miért nem nevezi nevén a két takarásban lévő apostolt?
- Mit takar az Ipolyi Arnold megfogalmazásában szereplő: „Másnap 10-dikén este a vizsgálat és munkálatok befejeztettek” *munkálatok* szó?
- Milyen eszközök, milyen fényforrás stb. állt az 1880-as vizsgálat rendelkezésére?
- A vizsgálat idején – 1880. május 9-én és 10-én – jelen voltak-e, más, a leírásban nem szereplő további személyek is (pl. aranyműves)?
- Milyen megbízást, tejhatalmat kapott a Tudományos Akadémiától a püspök Ipolyi Arnold a Szent Korona vizsgálatára, miért távolította el a kupoláról az egyébként mozgó keresztet?
- Volt-e további állagmegőrző beavatkozásra is szükség a jelzett vizsgálatok és munkálatok idején?
- Elképzelhető-e, hogy Ipolyi Arnold nem a teljes igazságot írta le idézett munkájában?
- Kinek állt útjában, a Szt. Bertalan lemez?
- Kinek volt esetleg szüksége a Szt. Bertalan lemezre?
- Kinek volt lehetősége a kép megcsonkítására, esetleges eltávolítására, és mikor?
- Ki és milyen szándékkal nyúlt a Szent Koronához 1880 és 1983 között?

A választ sajnos nem ismerjük.

* * *

A Szent Korona kupolapántjaira helyezett apostollemek helyzetét, oldaldíszzeit, és ábrázolásának mondanivalóit kutatva csak hat és fél kép áll rendelkezésünkre. Szt. Tamás apostol teste takarva van, és a ma rendelkezésünkre álló képanyag Szt. Bertalan képét sem tartalmazza. A *Kikelet, Huni fáraótól a Szent Koronáig* múlt év novemberében megjelent könyvünkben így ezek ismertetésére nem térhettünk

TANULMÁNY

ki. Viszont az apostolképek eredeti képrendjének meghatározásához elegendő volt a jelzett hat és fél kép elemzése is. Kiderült, hogy a hajdan volt ötvösmester a kupolapántokra párosával tervezte, és azonos felső- és oldaldíszekkel látta el az apostolokat.²³ Megállapítottuk, hogy az eredeti képrend nem az ún. elhívások sorrendjét tükrözte! Helyette... az apostolok képeinek, s kezükben tartott tárgyaknak mondanivalóját elemezve bemutattuk, hogy a keresztény ikonográfia szabályait sértő díszek/tárgyak sora az egyiptomi hieroglifákkal azonosítható. A felső és oldaldíszek csoportosítása alapján kiderült, hogy eredetileg Szt. András alatt Szt. Bertalan, velük átellenben Szt. Fülöp alatt Szt. Tamás, a két oldalpánton Szt. János alatt Szt. Pál, és a túoldalalon Szt. Péter alatt Szt. Jakab rekeszománc lemezét helyezték el. Az ún. felső és oldaldíszek tehát „árulkodtak”, meghatározták az apostol-párok hiányzó elemeinek/lemezének díszzeit is. Ennek értelmében elvárásunk szerint Szt. Fülöp apostollemez párjaként az alatta elhelyezkedő Szt. Tamás testének nem látható oldaldíszei nagy valószínűséggel a felette lévő Fülöp apostol indáival azonosak. Sőt! Megítélésünk és elvárásunk szerint a hiányzó Szt. Bertalan kép felső díszei hasonlóan az eredetileg felette lévő Szt. András apostolhoz leveles kereszt/csillagok között ábrázolt madár/turul alak volt, valamint oldaldíszei a körös apostolok jellegzetes kettős körű (benne a leveles kereszt) rajzolata ugyancsak a fenti párjával – azaz Szt. András lemezének oldaldíszzeivel – azonosak.

Szent Bertalan feliratának újabb kutatása/vizsgálata során rábukkantunk az eredeti rekeszománc kép –

eddig ismereteink szerint – egyetlen élethű ábrázolására, Rauscher Lajos a fentiekben elemzett rajzára. Mint azt már jeleztük, Ipolyi Arnold kutatócsoportja nem ismerhette az apostolképek eredeti sorrendjét, hiszen 90 évvel korábban, 1792-ben, Decsy Sámuel már a mai képrendet írta le. Rauscher Lajos, budapesti országos mintarajztanodai tanár viszont mégis az ősi rend szerinti oldaldíszekkel rajzolta le a számunkra ismeretlen apostolképeket. Pontosan úgy, ahogy azt az eredetileg párosított apostolok oldaldíszzeinek azonossága megkövetelte!

Következésképpen a felsoroltak egymást nemcsak kölcsönösen erősítik/kiegészítik, hanem az általunk helyreállított eredeti képrend megalapozottságának újabb igazolása mellett, Rauscher Lajos rajzát is hitelesíti. Tekintve, hogy az ún. *fantáziaképek* a lehetséges változatok sokasága közül éppen a helyes részleteket tartalmazzák, a véletlen esélye gyakorlatilag elhanyagolható, így a nevezett budapesti országos mintarajztanodai tanár Csomor Lajos által feltételezett *képzeltbeli rekonstrukciós rajzok* készítésével nem vádolható.

²³ Az ún. felső- és oldaldíszek alatt az apostolképek oldalán látható mintázatot értjük. A *felső díszek* fejmagasságban láthatók, (turul)madarak, (szárnyas)oroszlánok, leveles kereszt/csillagok, indák, kövek és agancshoz hasonló indarendszerek változataiból állnak. A függőlegesen rendezett oldaldíszek kettős körökben ábrázolt leveles keresztből, az ún. fogazott rombuszokból, illetve a piramis alakú kövekről kihajtó egymással szembeforduló indázatból állnak. Részletes leírásukat, egyiptomi hieroglifákkal történő azonosításukat a *Kikelet* című munkánkban találják.

Balatonalmádiban a Szent Jobb kápolnában
Róth Miksa által készített Szent Istvánt ábrázoló aranymozaik részlet (Internet)